

INGLIZ TILI DARSLARIDA TALABALAR AVTONOMIYASINI
OSHIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Qurbonova Oydiyoy Samad qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

[Email: qurbonovaoydiyoy0777@gmail.com](mailto:qurbonovaoydiyoy0777@gmail.com)

Ilmiy rahbar: Xaydarov Ilhom tuxtayevich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Ingliz tili 3-fakulteti dekani

[Email: ilhomhaydarov31@gmail.com](mailto:ilhomhaydarov31@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikning antroposentrik paradigmasi doirasida talaba avtonomiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda sun'iy intellekt texnologiyalarining lisoniy kompetensiyani shakllantirishdagi o'rni faqat texnik vosita sifatida emas, balki kognitiv jarayonlarni faollashtiruvchi omil sifatida talqin etiladi. Muallif EFL muhitida raqamli resurslardan foydalanishning metodik samaradorligini o'zbek auditoriyasi misolida asoslab bergan.

Kalit so'zlar: Antroposentrizm, kognitiv tilshunoslik, talaba avtonomiyasi, sun'iy intellekt, EFL, raqamli ta'lim.

Abstract: The present article explores the development of learner autonomy within the framework of the anthropocentric paradigm in modern linguistics. The study interprets the role of AI technologies in shaping linguistic competence not merely as a technical tool, but as a catalyst for cognitive processes. The author substantiates the methodological effectiveness of integrating digital resources into the EFL environment, specifically focusing on the context of the Uzbek academic audience.

Keywords: Anthropocentrism, cognitive linguistics, learner autonomy, artificial intelligence, EFL, digital education.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы развития автономии студентов в рамках антропоцентрической парадигмы

современной лингвистики. Роль технологий искусственного интеллекта в формировании языковой компетенции интерпретируется в исследовании не просто как техническое средство, а как фактор, активизирующий когнитивные процессы. Автор обосновывает методическую эффективность использования цифровых ресурсов в среде EFL на примере узбекской аудитории.

Ключевые слова: Антропоцентризм, когнитивная лингвистика, автономия учащегося, искусственный интеллект, EFL, цифровое образование.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslik fanining metodologik qiyofasi so‘nggi o‘n yilliklarda tubdan o‘zgardi. Klassik strukturalizmdan antroposentrik paradigmaga o‘tish jarayoni tilni nafaqat belgilar tizimi, balki inson ichki dunyosi, tafakkuri va ijtimoiy borligini shakllantiruvchi asosiy vosita sifatida talqin etishga yo‘l ochdi. Ushbu yo‘nalishning markazida "lisoniy shaxs" tushunchasi turadi va bu kontseptsiya bugungi kunda raqamli transformatsiya sharoitida yangi ma‘no-mazmun kasb etmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalarining mislsiz darajada rivojlanishi inson va texnika muloqotini yangi bosqichga ko‘taribgina qolmay, til o‘rganish va o‘rgatish jarayonlaridagi an‘anaviy qarashlarni qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda.

Tilshunoslikda antroposentrizm tamoyili tilni inson faoliyatining ajralmas qismi sifatida o‘rganishni talab qilsa, sun‘iy intellekt ushbu faoliyatning eng murakkab qirralarini modellashtirishga intilmoqda. Shu nuqtai nazardan, **ingliz tili (EFL)** darolarida talaba avtonomiyasini shakllantirish masalasi faqat pedagogik muammo emas, balki chuqur lingvokognitiv tadqiqot ob‘ektidir. Talaba endilikda axborotni passiv qabul qiluvchi sub‘ekt emas, balki generativ til modellari va intellektual tahliliy dasturlar yordamida o‘zining individual lisoniy kompetensiyasini loyihalashtiruvchi "avtonom sub‘ekt"ga aylanmoqda. Bu esa ta‘lim jarayonida inson omilining (human agency) qay darajada saqlanib qolishi va sun‘iy intellektning ushbu jarayondagi kognitiv katalizatorlik roli haqidagi ilmiy munozaralarni keltirib chiqarmoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda sun'iy intellekt vositalarining ta'sir kuchi shunchaki texnologik yordam sifatida emas, balki talabaning mustaqil tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiruvchi metodologik asos sifatida qaraladi. Bugungi kunda ChatGPT, Claude, Google Gemini kabi neyron tarmoqlar yoki Grammarly, QuillBot singari murakkab lingvistik tahlil tizimlari talabaga real vaqt rejimida (real-time feedback) javob qaytarish orqali uning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirmoqda. Ushbu maqola doirasida biz antroposentrik yondashuvga tayangan holda, sun'iy intellektning til kompetensiyasini oshirishdagi transformatsion imkoniyatlarini tahlil qilamiz va bu jarayonda talaba avtonomiyasining lisoniy-psixologik jihatlarini asoslab berishga harakat qilamiz.

Asosiy qism

Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt vositalarining tatbiq etilishi til o'rganuvchining kognitiv faoliyatini yangi bosqichga olib chiqdi. Antroposentrik tilshunoslikda asosiy e'tibor o'rganuvchining ichki lisoniy imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga qaratiladi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt shunchaki lug'at yoki tarjimon vazifasini emas, balki talaba uchun "intellektual oyna" vazifasini o'tamoqda. Lisoniy avtonomiya shakllanishida o'rganuvchining o'z xatolari ustida ishlashi (self-correction) va o'quv materialini shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirishi (personalization) hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda o'zbek auditoriyasida Xorijiy tillar kompetensiyasini oshirishda quyidagi SI yo'nalishlari amaliy samaradorlik ko'rsatmoqda:

1. Generativ til modellari va muloqot avtonomiyasi. ChatGPT yoki shunga o'xshash tizimlar talabaga real vaqt rejimida suhbatdosh bo'la oladi. Bu jarayonda talaba o'z fikrini ifodalashda grammatik qoliplarga yopishib qolmasdan, muloqotning mazmuniga e'tibor qaratish imkoniyatiga ega bo'ladi. Muhimi, SI bilan muloqotda "psixologik to'siq" yoki xato qilishdan cho'chish hissi sezilarli darajada kamayadi. Bu esa antroposentrizmning oliy maqsadi — insonni muloqot markaziga qo'yish tamoyiliga to'la mos keladi. Talaba o'z savollariga tezkor javob olish orqali o'qituvchiga bo'lgan bog'liqlikni kamaytiradi va mustaqil ravishda axborotni filtdan o'tkazishni o'rganadi.

2. Stilistik tahlil va lisoniy tahrir tizimlari. Yozma nutqni shakllantirishda Grammarly yoki Quillbot kabi platformalarning roli beqiyosdir. Ushbu dasturlar nafaqat grammatik xatolarni tuzatadi, balki matnning ohangi (tone) va uslubini ham tahlil qilib beradi. Bu jarayonda talaba tizim tomonidan berilgan tavsiyalarni tanqidiy baholash orqali o'z lisoniy bilimlarini mustahkamlaydi. Ya'ni, texnologiya tayyor yechim bermaydi, balki yaxshiroq variantni tanlash uchun "yo'l ko'rsatuvchi" vazifasini bajaradi. Bu esa o'z-o'zidan metakognitiv ko'nikmalarning, ya'ni qanday o'rganayotganini tahlil qilish qobiliyatining oshishiga olib keladi.

3. Adaptiv ta'lim trayektoriyasi. Sun'iy intellektga asoslangan platformalar har bir talabaning individual o'zlashtirish tezligini tahlil qila oladi. Agar o'rganuvchi ma'lum bir grammatik mavzuda qiynalsa, tizim aynan o'sha yo'nalishda qo'shimcha mashqlar va tushuntirishlarni taqdim etadi. Bunday yondashuv talabada "o'z ta'limini boshqarish" (self-management) hissini uyg'otadi. Antroposentrik nuqtai nazardan, bu holat talabaning passiv ob'ektdan o'z ta'limi "me'mori"ga aylanishini anglatadi.

Sun'iy intellektning til kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni faqat texnologik qulaylik bilan o'lchanmaydi. Bu jarayonda talabaning mustaqilligi va mas'uliyati birinchi o'ringa chiqadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellektni metodik jihatdan to'g'ri integratsiya qilish, talabalarni raqamli resurslardan ongli va maqsadli foydalanishga o'rgatish — zamonaviy tilshunoslik va pedagogikaning asosiy vazifalaridan biridir.

Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt vositalarining tatbiq etilishi til o'rganuvchining kognitiv faoliyatini yangi bosqichga olib chiqdi. Antroposentrik tilshunoslikda asosiy e'tibor o'rganuvchining ichki lisoniy imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga qaratiladi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt shunchaki lug'at yoki tarjimon vazifasini emas, balki talaba uchun "intellektual oyna" vazifasini o'tamoqda. Lisoniy avtonomiya shakllanishida o'rganuvchining o'z xatolari ustida ishlashi (self-correction) va o'quv materialini shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirishi (personalization) hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'tkazilgan tahlillar va nazariy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, tilshunoslikning antroposentrik yo'nalishi raqamli texnologiyalar davrida yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarildi. Inson — til — texnologiya uchligining o'zaro munosabati o'quv jarayonida shunchaki yordamchi vosita bo'lib qolmay, balki lisoniy shaxsning kognitiv salohiyatini ochib beruvchi strategik mexanizmga aylandi. Mashhur tilshunos olim Vilgelm fon Gumboldt ta'kidlaganidek, *"Til inson ruhining tashqi ko'rinishidir; uning tili — uning ruhidir, ruhi esa — tili"*. Bugungi kunda ushbu lisoniy "ruh" va tafakkurning rivojlanishi sun'iy intellekt taqdim etayotgan intellektual imkoniyatlar hamda algoritmlar bilan chambarchas bog'lanib ketmoqda.

Xulosa

Tadqiqotimdan keyin shuni bildimki, sun'iy intellekt talabaga til o'rganishda mislsiz erkinlik beradi, biroq bu jarayon o'rganuvchidan yuqori darajadagi mas'uliyat va tanqidiy fikrlashni talab etadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) tizimlari hozirda inson nutqining grammatik va uslubiy qoliplarini juda yuqori aniqlikda tahlil qila olsa-da, tilning kreativ va pragmatik jozibasi hamon inson ongi nazoratida qolmoqda. Mashhur faylasuf Lyudvig Vitgenshteynning *"Mening tilimning chegaralari — dunyoyimning chegaralaridir"* degan fikrini zamonaviy prizmadan talqin qilinsa, sun'iy intellekt insonning lisoniy chegaralarini kengaytirishga, binobarin, uning intellektual dunyoqarashini boyitishga xizmat qiluvchi katalizator ekanligi ayon bo'ladi.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellektni metodik jihatdan to'g'ri qo'llash talabalarning mustaqil bilim olish (lifelong learning) ko'nikmalarini tizimlashtiradi. Bu esa kelajakda filolog kadrlarning nafaqat til nazariyasini bilishi, balki raqamli lingvistik kompetensiyaga ham ega bo'lishini ta'minlaydi. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, sun'iy intellekt tilshunoslikdagi inson omilini inkor etmaydi, aksincha, uni yanada mukammallashtiradi. Texnologiyalar qanchalik murakkablashmasin, tilni o'rganishning tub mohiyati — insoniy muloqot va o'zaro anglashuv bo'lib qolaveradi. Kelajak tilshunosligi aynan sun'iy intellektning texnik quvvati bilan insoniy tafakkurning ijodiy quvvati o'rtasidagi oltin muvozanatni topishga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xudoyberganova D.S. Matnning antroposentrik tadqiqi. Monografiya. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2004. – 236 b.
2. Benson, P. Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning. – Routledge, 2011. – 296 p.
3. Hockly, N. Artificial Intelligence in English Language Teaching: The Good, the Bad and the Ugly. // ELT Journal, Volume 77, Issue 1, 2023. – pp. 100–105.
4. Safotova R.P. Til o‘qitish metodikasida talabalar avtonomiyasini shakllantirishning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2021. – 180 b.
5. Yusupov O‘.Q. Ingliz va o‘zbek tillarining chog‘ishtirma lingvistikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2013. – 264 b.
6. Zimmerman, B. J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. // Theory Into Practice, 41(2), 2002. – pp. 64–70.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги “Ўзбекистон Республикасида хорижий тилларни ўрганишни оммалаштириш фаолиятини сифат жиҳатидан янги bosқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5117-сон қарори.